

**INSTITUCIONALNE PROMENE
KAO DETERMINANTA
PRIVREDNOG RAZVOJA
REPUBLIKE SRBIJE**

Redaktori
Petar Veselinović
Milan Kostić

**UNIVERZITET U KRAGUJEVCU
EKONOMSKI FAKULTET**

**INSTITUCIONALNE PROMENE
KAO DETERMINANTA
PRIVREDNOG RAZVOJA
REPUBLIKE SRBIJE**

**Redaktori
Petar Veselinović
Milan Kostić**

UNIVERZITET U KRAGUJEVCU - EKONOMSKI FAKULTET

Izdavač

Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

Za Izdavača

Dekan Fakulteta, Petar Veselinović

Recenzenti

Boban Stojanović

Ljubinka Joksimović

Slavica Manić

Slobodan Cvetanović

Redaktori

Petar Veselinović

Milan Kostić

**Štampanje Zbornika radova finansijski je podržalo
Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
Republike Srbije, Rešenje broj: 451-03-131/2021-14**

Tehnička priprema

Biljana Petković

Štampa

InterPrint - Kragujevac

Tiraž – 150

ISBN 978-86-6091-120-1

© Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu 2021

Sva prava su zaštićena. Nijedan deo ove knjige ne sme biti reprodukovan niti smešten u sistem za pretraživanje ili transmitovanje u bilo kom obliku, elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na drugi način, bez prethodne pismene dozvole Izdavača.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	V
REFERATI	
Institucionalni aspekt održivog razvoja Republike Srbije Petar Veselinović	3
Teorijski i praktični aspekti kreiranja javnih politika Dragan Petrović i Zoran Stefanović	27
Institucionalni okvir za unapređenje politike zaštite potrošača u Republici Srbiji Boban Stojanović, Zorana Kostić i Vladan Vučić	45
Izazovi politike zaštite konkurencije u eri ubrzanе digitalizacije Milan Kostić	65
Izazovi za politiku zapošljavanja u Srbiji u svetlu pandemije COVID-19 Vladimir Mihajlović i Gordana Marjanović	77
Posledice pandemije COVID-19 na industrijski razvoj Republike Srbije Vladimir Mičić i Ljubodrag Savić	99
Pogoršanje fiskalnih performansi Republike Srbije izazvanih rastom izdataka u sistemu zdravstvenog osiguranja Marina Đorđević, Jadranka Đurović Todorović i Milica Ristić Cakić	125
Izazovi makroekonomske stabilnosti privrede Republike Srbije u uslovima pandemije korona virusa Marija Petrović-Randelović i Snežana Radukić	149
Održivi razvoj i finansijsko izveštavanje: Izazovi holističkog pristupa Danica Jović i Slavica Manić	173
Razvoj sela i poljoprivrede na području Grada Kragujevca Lela Ristić i Danijela Despotović	195

Uticaj revidirane metodologije proširenja EU na pravni kapacitet Srbije za zelenu tranziciju Mirjana Drenovak-Ivanović	217
Regulatorni okvir zaštite prava putnika povodom ugovora o organizovanju putovanja Mirjana Knežević, Nikola Bošković i Lela Ristić.....	235
Mogućnosti primene učenja na daljinu: Percepcija zaposlenih Bojana Tošić, Marko Slavković i Stefan Sretenović	253
Spremnost za rad na daljinu kao tekuća paradigma radnog angažmana Stefan Sretenović, Marko Slavković i Bojana Tošić	271
Konkurencija na tržištu dobara i nacionalna konkurentnost zemalja Zapadnog Balkana Jelena Živković	291
Kvalitet institucija u toku pandemije korona virusa (COVID19) u Republici Srbiji Marija Radulović.....	311

KONKURENCIJA NA TRŽIŠTU DOBARA I NACIONALNA KONKURENTNOST ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

Jelena Živković*

U vreme sve veće povezanosti zemalja u ekonomskim tokovima, pažnju privlači pitanje konkurentnosti jer je cilj svake države da se što bolje pozicionira na svetskoj sceni. Indeks globalne konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma obuhvata sve aspekte konkurentnosti, pa je pod uticajem četvrte industrijske revolucije bilo neophodno da se izvrše promene u njegovom izračunavanju kako bi pojedinim faktorima, kao što je primena informaciono-komunikacionih tehnologija, bio dodeljen odgovarajući značaj. Zemlje Zapadnog Balkana značajno zaostaju u konkurentnosti od novijih članica Evropske unije. Predmet rada je uporedna analiza konkurentnosti zemalja Zapadnog Balkana u 2019. godini, ali i analiza stuba Tržište dobara. Ovaj stub je značajan jer ocenjuje konkurenciju na domaćem tržištu, ali obuhvata i pokazatelje koji se tiču konkurencije na međunarodnom nivou, što može biti značajan faktor uspeha spoljne trgovine. Rad se bavi i pitanjem povezanosti stuba Tržište dobara sa ekonomskim rastom zemalja merenim bruto domaćim proizvodom per capita.

Ključne reči: konkurentnost, tržište dobara, Indeks globalne konkurentnosti 4.0, ekonomski rast

Uvod

Globalizacija i savremeno poslovanje doveli su do toga da države ne mogu ekonomski da funkcionišu jedne bez drugih. Zbog toga, svakoj od njih je bitno na koji način se predstavlja na globalnom tržištu i u kojim kategorijama ostvaruje najbolje rezultate. Pomoću pokazatelja konkurentnosti moguće je da država uvidi svoj napredak, ali i svoj položaj u odnosu na ostale. Indeks globalne konkurentnosti je kompozitni indeks koji obuhvata više aspekata konkurentnosti. U

---

* Stipendista Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu; e-mail: jelena.zivkovicfb@gmail.com

uslovima četvrte industrijske revolucije je došlo do dominacije novih faktora poslovanja, dok neki faktori gube na značaju. Kao dominantna karakteristika ističe se sve veća upotreba informaciono-komunikacione tehnologije, pa je bilo neophodno modifikovati postojeću metodologiju izračunavanja indeksa. Osim toga, nova metodologija bi trebalo da ublaži razlike u šansama za dalji napredak između zemalja na različitim stupnjevima razvoja.

Bitna kategorija konkurentnosti jeste i konkurencija na tržištu dobara. Radi se o tome da od ove konkurencije zapravo zavisi konkurentnost na mikro nivou, što se odražava na čitavu privredu. Bilo koji oblik narušavanja konkurencije dovodi do distorzivnih efekata koji se prelivaju i na druge sektore. Zato je bitno da postoji odgovarajući regulatorni okvir koji će obezbediti neometano funkcionisanje tržišta. Indeks globalne konkurentnosti u sebi sadrži podindeks koji ocenjuje tržište dobara i obuhvata indikatore koji su vezani za konkurenciju na domaćem tržištu, ali i na međunarodnom nivou kroz efekat carina i proces njihovog implementiranja.

Rad se bavi analizom nivoa konkurentnosti pomoću Indeksa globalne konkurentnosti 4.0 i stuba Tržište dobara, kao i na koji način je konkurencija povezana sa obimom međunarodne trgovine i ekonomskim rastom. Rad obuhvata i komparativnu analizu zemalja Zapadnog Balkana s obzirom na to da se one nalaze na približno sličnom nivou konkurentnosti u odnosu na ostale evropske države. Takođe, radi uočavanja oblasti u kojima najviše zaostaju, rezultati zemalja Zapadnog Balkana se upoređuju sa rezultatima ostvarenim u novijim članicama Evropske unije. Osim toga, rad se bavi i povezanošću stuba Tržište dobara sa ekonomskim razvojem posmatranih zemalja merenim pomoću bruto domaćeg proizvoda per capita.

Definisanje nacionalne konkurentnosti i njenih osnovnih faktora

Za ekonomski i socijalni razvoj nacionalne ekonomije i povezivanje sa drugim ekonomijama širom sveta važan je koncept nacionalne konkurentnosti. Pitanje konkurentnosti se uglavnom poistovećuje sa izvoznim kapacitetima zemlje jer je međunarodna trgovina zapravo

najčešći oblik ekonomske saradnje između različitih zemalja. Iz tog razloga, postoje različita shvatanja i debate u vezi definisanja ovog koncepta i njegovog kvantifikovanja.

Nacionalna konkurentnost se može definisati na više načina. Postoje različite teorije i stavovi o tome. Ono što se može izdvojiti kao zajedničko svim definicijama jeste da se konkurentnost vezuje za pojavljivanje zemlje na međunarodnom tržištu. U radu se polazi od definicije konkurentnosti koju je formulisao Svetski ekonomski forum po kome se pod konkurentnošću zemlje podrazumeva: „set institucija, politika, i faktora koji determinišu stepen produktivnosti zemlje“ (WEF, 2017, 11). Međutim, bitno je napomenuti različita shvatanja konkurentnosti, s obzirom na to da se brojna istraživanja ovog fenomena zasnivaju upravo na pojedinim konceptima međunarodnog nadmetanja koji se mogu smatrati polaznom osnovom.

Konkurentnost je predmet ekonomskih istraživanja iz doba nastanka ekonomije kao nauke gde je raspolaganje proizvodnim faktorima (zemljište, radna snaga, kapital, prirodni resursi) prepoznato kao preduslov konkurentne prednosti (Ricardo, 1821; Smith, 1776). Kasnije, su teoretičari istraživali dodatne faktore koji utiču na nacionalnu konkurentnost, pa je tako Šumpeter (Schumpeter, 1942) isticao ulogu preduzetništva, tehnologije i inovacija, Druker (Drucker, 1969) je formulisao koncept menadžmenta kao ključnog uslova za održavanje konkurentnosti, dok je Solov naglašavao da je, pored tehnoloških inovacija, obrazovanje najznačajnije za ekonomski rast u dugom roku, pa samim tim i konkurentnost (Solow, 1957). Konkurentnost je složena kategorija koja prevashodno odražava položaj nacionalne ekonomije na polju međunarodne trgovine, ali istovremeno pokazuje i njenu sposobnost da ojača svoju poziciju.

Organizacija za ekonomsku bezbednost i saradnju (OECD, 1992) definiše nacionalnu konkurentnost kroz stepen do koga je moguće proizvoditi dobra i usluge koji zadovoljavaju zahteve međunarodnog tržišta u slobodnim i fer tržišnim uslovima, uz istovremeno održavanje i povećanje realnog dohotka stanovništva dugoročno posmatrano. Slično shvatanje konkurentnosti ističe i Tyson (Tyson, 1992) koja je definiše kao sposobnost zemlje da proizvodi dobra i usluge koji zadovoljavaju uslove međunarodnog tržišta uz održivi i rastući životni standard.

Spoljna konkurentnost zemlje može se posmatrati kroz sposobnost razmene dobara i usluga koje postoje u zemlji za one kojih u toj zemlji nema u dovoljnoj meri (Altomonte & Ottaviano, 2011).

Konkurentnost nacije se zasniva na konkurentnosti preduzeća, odnosno postoji veza između mikro i makro konkurentnosti. Značajan doprinos teoriji konkurentnosti dao je Majkl Porter koji je odredio dijamant konkurentnosti, odnosno četiri osnovne komponente koje određuju konkurentnost zemlje. Porter (Porter, 1990) je uspeo da napravi koncept za istraživanje konkurentnosti tako što je pošao od konkurentnske strategije koja je komponenta poslovne strategije, ali istovremeno i važan faktor razvoja nacionalnih ekonomija. Upravo Porterov koncept je postao polazna osnova za dalja istraživanja konkurentnosti na mikro i makro nivou. Takođe, po principu definisanih faktora konkurentnosti izračunavaju se indeksi renomiranih međunarodnih organizacija. Ako bi posmatrali pojedinačne pokazatelje koji ulaze u izračunavanje Indeksa globalne konkurentnosti, jasno bi se uočila njihova pripadnost nekoj od kategorija Porterovog dijamanta. Pri tome, koncept dijamanta se koristi zapravo kao prenosni mehanizam koji faktore nacionalne konkurentnosti prevodi u faktore konkurentnosti preduzeća. Razlika između mikro i makro konkurentnosti se prema Porterovom modelu može objasniti tako što kod kompanija postoji težnja u osvajanju što većeg tržišnog učešća i postizanja veće profitabilnosti, dok države imaju cilj da formiraju takvo okruženje koje će podsticati produktivnost i investicije u onim granama koje obezbeđuju visoke plate i visok prinos na kapital (Snowdon & Stonehouse, 2006, str. 165).

Ovakav pristup posmatranja konkurentnosti naišao je na brojne kritike među kojima se izdvaja Krugmanova konstatacija da je konkurentnosti „opasna opsesija“. Po njegovom mišljenju, nacionalna konkurentnost onih ekonomija kod kojih dominiraju domaći faktori u formiranju bruto domaćeg proizvoda po stanovniku, koje imaju manji obim međunarodne trgovine se pretvara u produktivnost i samim tim se gubi veza sa nadmetanjem na međunarodnom tržištu (Krugman, 1996, str. 32). Zapravo, Porter kasnije ističe da je jedini logičan koncept konkurentnosti produktivnost jer je cilj svake zemlje visok i rastući životni standard stanovništva. Potrebno je da zemlja utvrdi koji su njeni

izvori produktivnosti jer njen rast dovodi do porasta dohotka po stanovniku (Porter, 2008).

Jedna od bitnih determinanti nacionalne konkurentnosti jeste i konkurencija na tržištu dobara, kao i svi faktori koji na nju utiču. Radi se o tome da se pojam konkurencije na tržištu proizvoda najčešće vezuje za mikro nivo, odnosno fokus je na poslovnim strategijama koje će firme primeniti. Istovremeno, stepen konkurencije na bilo kom segmentu tržišta, a naročito na proizvodnom, utiče i na kreiranje ekonomskih politika, ali i regulatornih okvira koji su neophodni za održavanje adekvatnih tržišnih struktura. O važnosti konkurencije na tržištu proizvoda govori i to da se ona karakteriše kao najmoćniji faktor ekonomske efikasnosti (Shleifer & Vishny, 1997). Takođe, veća konkurencija može dovesti do povećanja produktivnosti svih faktora proizvodnje kroz bolju raspodelu resursa, ali i bržu difuziju inovacija, povećanje realnih nadnica i unaprediće funkcionisanje tržišta rada u smislu smanjenja nezaposlenosti (OECD, 2002).

Merenje konkurentnosti pod uticajem četvrte industrijske revolucije

Svetski ekonomski forum se bavi izračunavanjem Indeksa globalne konkurentnosti od 1979. godine i uključuje veliki broj pokazatelja koji obuhvataju različite sfere funkcionisanja države, a koje u većoj ili manjoj meri određuju njenu konkurentnost. Nova metodologija izračunavanja Indeksa globalne konkurentnosti je predstavljena 2018. godine i predstavlja reformu merenja pojedinih indikatora i stubova konkurentnosti pod uticajem četvrte industrijske revolucije. Naime, četvrta industrijska revolucija je doprinela većoj upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija. Iz tog razloga je nastala i potreba za promenom načina merenja konkurentnosti. Nova metodologija, kao i ranija, uzima u obzir dugoročne efekte koje je prouzrokovala svetska ekonomska kriza iz 2008. godine, ali istovremeno unapređuje merenje konkurentnosti jer obuhvata efekte četvrte industrijske revolucije kao što su brže usvajanje inovacija, zastarevanje poslovnih procesa, rušenje barijera pomoću informacionih tehnologija. Istovremeno povezivanje ekonomija i njihovo brže otvaranje ka svetu zahteva mehanizme kojima bi one smanjile rizik od novih eventualnih potresa i kriza

(Schwab, 2018). Potreba za promenom metodologije je proistekla iz sve većeg uticaja informaciono-komunikacione tehnologije na razvoj ekonomija i činjenice da prenos znanja i tehnologija može skratiti vreme koje je potrebno manje razvijenim zemljama da nadoknade zaostajanje za razvijenim ekonomijama (Tanasković & Ristić, 2019). Takođe, izmenjen način izračunavanja Indeksa globalne konkurentnosti trebalo bi da poveća uporedivost podataka između zemalja različitog stepena razvoja.

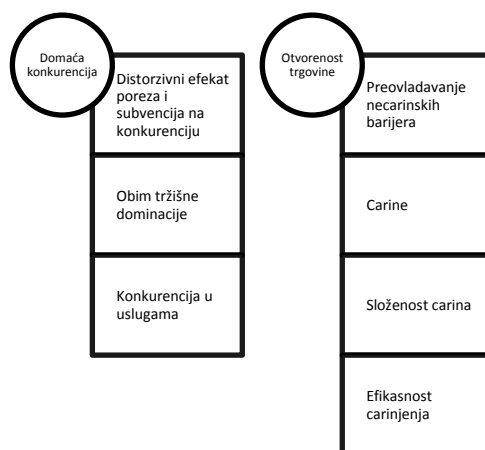
Indeks globalne konkurentnosti se izračunava na osnovu pokazatelja koji su podeljeni u 12 stubova, koji su svrstani u 4 kategorije: Podsticajno okruženje, Ljudski kapital, Tržišta i Inovacioni ekosistem kao što je prikazano u Tabeli 1, ali su izmenjene njihove pozicije, struktura i način izračunavanja. I ranije je bio prisutan isti broj stubova, međutim usled izmenjenih uslova konkurentnosti na globalnom nivou i dostupnosti novih izvora podataka, došlo je do njihove reorganizacije, pa je u izračunavanje Indeksa globalne konkurentnosti uključeno čak 64 novih pokazatelja, dok je samo 34 zadržano. Znatna promena u odnosu na raniju metodologiju je i to što su svi stubovi jednako ponderisani 8,3%. Za određivanje konkurentnosti zemlje više nije relevantna njena dostignuta faza razvoja, tako da se šema važnosti pojedinih faktora u zavisnosti od visine bruto domaćeg proizvoda više ne koristi. Naime, smatra se da će pod uticajem četvrte industrijske revolucije svi faktori konkurentnosti imati sličan uticaj na ekonomije bez obzira na njihov nivo dohotka. Novitet je, takođe, i skala po kojoj se meri Indeks globalne konkurentnosti, tako da se on može kretati između 0 i 100 poena. Maksimalan broj bodova zapravo odražava idealnu situaciju kojoj sve zemlje teže.

Tabela 1 Struktura Indeksa globalne konkurentnosti 4.0

<i>Podsticajno okruženje</i>	<i>Tržišta</i>
1. Institucije	7. Tržište dobara
2. Infrastruktura	8. Tržište radne snage
3. Usvajanje ICT	9. Finansijski sistem
4. Makroekonomska stabilnost	10. Veličina tržišta
Ljudski kapital	Inovacioni ekosistem
5. Zdravlje	11. Poslovna dinamika
6. Veštine	12. Inovacioni kapacitet

Izvor: Schwab, K. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. World Economic Forum

Stub konkurentnosti koji je predmet istraživanja u ovom radu je Tržište dobara. Naime, ovaj stub se može posmatrati kroz dve kategorije i to kroz domaću konkurenciju i otvorenost ekonomije. Podstubovi su prikazani na narednoj slici. U okviru stuba Tržište dobara prisutni su indikatori koji se odnose na efekat koji poreski propisi i podsticaji imaju na tržišnu strukturu, zatim da li postoji dominantan položaj na pojedinim tržištima, kao i koliki je stepen konkurencije koji je prisutan u sektoru usluga. Pored toga, ubrajaju se i efekti carina i necarinskih barijera na obim međunarodne trgovine čime se zapravo određuje otvorenost trgovine.

Slika 1 Struktura stuba Tržište dobara Indeksa globalne konkurentnosti 4.0

Izvor: autor na osnovu WEF 2019.

Konkurentnost zemalja Zapadnog Balkana u 2019. godini

Zemlje Zapadnog Balkana godinama imaju nižu konkurentnost u odnosu na evropske zemlje iz istog ranga razvijenosti. Razlozi za ovakvo pozicioniranje na internacionalnom tržištu mogu se tražiti u brojnim strukturnim problemima privrede, nasleđenim nesavršenostima sistema, usporene tranzicije, političke situacije, ali i drugim razlozima kao što su institucionalni sistem i regulatorni okvir. Po navodima Svetskog ekonomskog foruma, nova metodologija izračunavanja Indeksa globalne konkurentnosti trebalo bi da ublaži zaostajanje u konkurentnosti zemalja u razvoju u odnosu na razvijene zemlje. Na listi Svetskog ekonomskog foruma u 2019.

godini našla se 141 zemlja. Kao što se može videti u Tabeli 2. jasno je u kakvom se položaju nalaze zemlje Zapadnog Balkana. Prosečna vrednost Indeksa globalne konkurentnosti na području Zapadnog Balkana iznosi 59, što predstavlja znatno zaostajanje u odnosu na novije članice Evropske unije čija je prosečna vrednost 67,2. Najbolji rezultat ostvaruje Hrvatska sa vrednošću indeksa od 62, pa zauzima 63. mesto na listi od 141 zemlje. Istovremeno, Hrvatska je ostvarila i najveći skok na listi rangiranih zemalja od čak pet mesta u 2019. u odnosu na 2018. godinu kada je rangirano 140 zemalja. Najlošiji rezultat beleži Bosna i Hercegovina sa visinom Indeksa globalne konkurentnosti od 55 i nalazi se na 92. mestu na pomenutoj listi. Srbija je u 2019. godini postigla Indeks globalne konkurentnosti od 61, što je nepromenjen rezultat u odnosu na prethodnu godinu, ali to predstavlja pad od čak 7 pozicija što ukazuje na to da Srbija nije uspela da unapredi faktore koji određuju njenu konkurentnost, dok su ostale rangirane zemlje znatno napredovale.

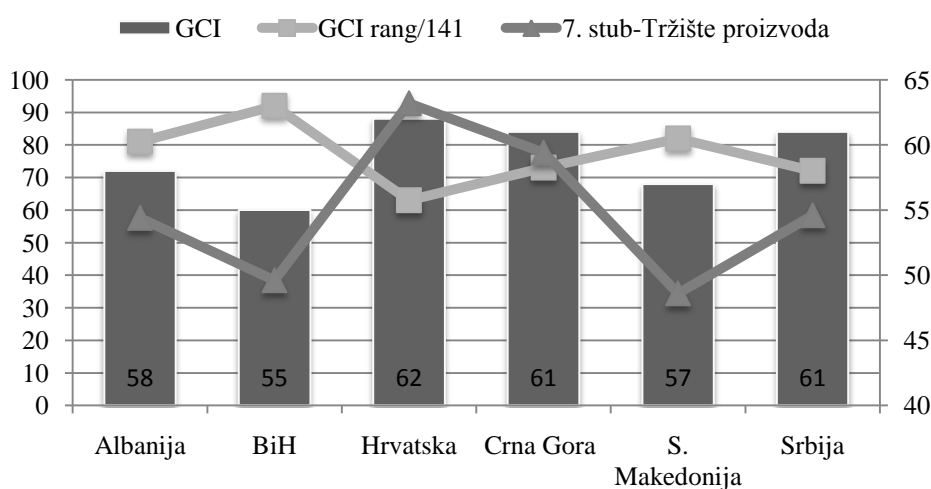
Tabela 2 Indeks globalne konkurentnosti 4.0 zemalja Zapadnog Balkana u 2018. i 2019. godini

	2018.		2019.		Promena	
	Skor	Rang	Skor	Rang	Skor	Rang
Albanija	58	76	58	81	0	-5
BiH	54	91	55	92	1	-1
Hrvatska	60	68	62	63	2	5
Crna Gora	60	71	61	73	1	-2
S. Makedonija	57	84	57	82	0	2
Srbija	61	65	61	72	0	-7

Izvor: autor na osnovu Izveštaja Svetskog ekonomskog foruma 2018. i 2019. godine

Predmet ovog rada je 7. stub Indeksa globalne konkurentnosti-Tržište dobara. Rezultati ovog stuba prate obrazac rezultata ukupnog indeksa, pa tako najveće poene u ovoj oblasti ostvaruje Hrvatska, dok se najlošiji rezultat u okviru Tržišta dobara odnosi na Severnu Makedoniju. Ono što razlikuje rezultat stuba Tržište dobara od ukupnog zbira jesu veće razlike između zemalja. Naime, razlika između najbolje i najlošije rangirane države Zapadnog Balkana iznosi više od 10 poena. Od šest ekonomija Zapadnog Balkana, čak dve države imaju skor Tržišta dobara ispod 50, a samo Hrvatska beleži rezultat iznad 60.

Naravno, jasno je da zemlje Zapadnog Balkana zaostaju za drugim zemljama imajući u vidu da je taj rezultat daleko od 100, što je idealna situacija, a najbolje rangirana ekonomija ovog stuba Hong Kong se može pohvaliti rezultatom od 81,6. Rezultati Indeksa globalne konkurentnosti, rang na listi od 141 zemlje i rezultati stuba Tržište dobara za zemlje Zapadnog Balkana u 2019. godini prikazani su na Slici 2.

Slika 2 Indeks globalne konkurentnosti 4.0 i stub Tržište dobara zemalja Zapadnog Balkana u 2019. godini

Izvor: autor na osnovu podataka WEF 2019.

S obzirom na lošije performanse zemalja Zapadnog Balkana u odnosu na novije članice Evropske unije, potrebno je analizirati na kojim komponentama ovog podindeksa bi trebalo dodatno raditi kako bi se konkurencija na domaćem i međunarodnom tržištu unapredila. Domaća konkurencija je u zemljama Zapadnog Balkana na relativno niskom nivou u odnosu na ostale zemlje sveta po Svetskom ekonomskom forumu, pa prosečna vrednost podindeksa Domaća konkurencija je 45,9. Na osnovu podataka iz Tabele 2 jasno je da najveći uspeh u okviru podindeksa Domaća konkurencija zemlje imaju u kategoriji Konkurencija u uslugama, koji je rastući sektor u većini ekonomija. Takođe, prisutan je i Distorzivni efekat poreza i subvencija na konkurenciju, pa se indeks u većini zemalja kreće između 34 i

40. Izdvaja se Crna Gora, koja ostvaruje najbolji rezultat i čiji je podindeks distorzivnog efekta fiskalnih mera na konkurenciju iznosi 57,3. Najniži indeksi iz oblasti domaće konkurencije odnose se na Obim tržišne dominacije. Kao što prikazuje Tabela 2 indeks tržišne dominacije je u svim zemljama, osim u Crnoj Gori, ispod 40. To ukazuje na činjenicu da u većini sektora privreda posmatranih zemalja postoje nesavršene tržišne strukture, s obzirom na to da svaki oblik postojanja dominacije udaljava tržište od slobodne konkurencije.

Tabela 3 Podindeksi stuba Tržište dobara zemalja Zapadnog Balkana u 2019. godini

	<i>Albanija</i>	<i>BiH</i>	<i>Hrvatska</i>	<i>Crna Gora</i>	<i>S. Makedonija</i>	<i>Srbija</i>
Tržište dobara	54.4	49.6	63.2	59.4	48.6	54.6
Domaća konkurencija	42.9	42.1	46	55.7	41.2	47.7
Distorzivni efekat poreza i subvencija na konkurenciju	36.3	34.9	39.4	57.3	37	43.3
Obim tržišne dominacije	32	37.4	36.6	47.4	32.6	37.4
Konkurencija u uslugama	60.5	54	64.9	62.5	54.1	62.3
Otvorenost trgovine	65.8	57.1	60.3	63	56	61.5
Preovladavanje necarinskih barjera	68.1	61.9	67.2	57.3	49.5	57.6
Carine	85.3	65.9	93	82	67.3	65.2
Složenost carina	76.2	59.9	31.6	73.7	70.7	83.2
Efikasnost carinjenja	33.7	40.8	49.5	39	36.3	39.9

Izvor: WEF 2019

Druga oblast stuba Tržište dobara pokazuje konkurenciju na međunarodnom nivou. Ova kategorija je nazvana Otvorenost trgovine i obuhvata uslove obavljanja međunarodne razmene dobara kao što su carinske i necarinske barijere. Carine i njihova složenost su, može se reći, adekvatno regulisane na način da obezbeđuju nesmetano odvijanje razmene dobara sa stranim zemljama. Republika Srbija ostvaruje najlošiji rezultat po ovom pokazatelji čija je vrednost u 2019. godini bila 65,2. Najbolje rezultate vezano za carine ostvaruje Hrvatska što je i razumljivo s obzirom na to da je ona jedina u grupi posmatranih zemalja koja je članica Evropske unije. Međutim, kao što se može primetiti Efikasnost carinjenja je najslabije ocenjena u većini zemalja, osim u Hrvatskoj gde je najmanji skor rezervisan za složenost carina (Tabela 3). Jasno je da su u posmatranim zemljama carine na

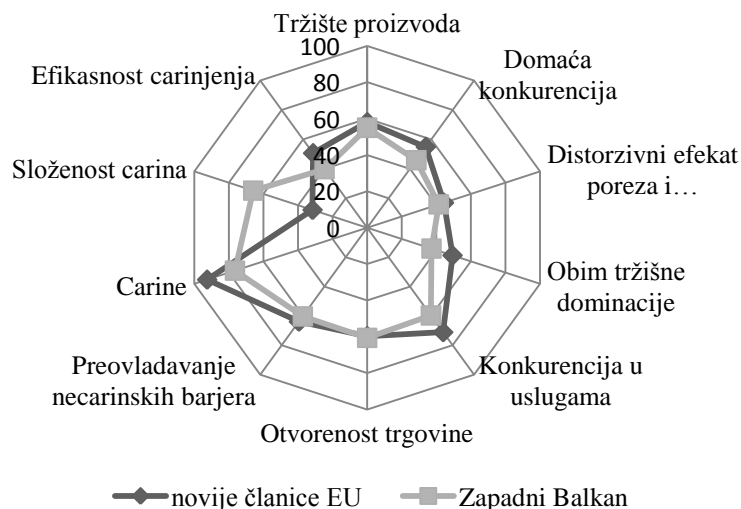
adekvatnom nivou i da njihova složenost ne otežava međunarodnu razmenu dobara. Međutim, po Indeksu globalne konkurentnosti, zemlje imaju problem u sprovođenju procedura koje se obavljaju na graničnim prelazima i propisima kojima se regulišu ove procedure tako da tu postoji prostor za unapređenje.

S obzirom na to da zemlje Zapadnog Balkana imaju težnju pridruživanja Evropskoj uniji, korisno je upoređivanje dostignutih rezultata stuba Tržište dobara sa indeksima koji su ostvareni u novijim članicama Evropske unije¹. Najveće zaostajanje zemlje Zapadnog Balkana imaju u carinama, gde je prosečna vrednost indeksa novijih članica Evropske unije 92,5 a u zemljama Zapadnog Balkana 76,4. Ovaj raskorak je sasvim razumljiv jer članice Evropske unije podležu jedinstvenom carinskom sistemu. Naravno, postoji odstupanje i u složenosti carina, ali su u ovoj kategoriji zemlje Zapadnog Balkana dostigle višu ocenu. Prosečna vrednost ovog podindeksa za zemlje Zapadnog Balkana je 65,89 dok je prosečna vrednost za novije članice Evropske unije 31,6. Veća razlika između ovih grupa zemalja se uočava i u kategoriji Konkurencija u uslugama, gde se novije članice Evropske unije mogu pohvaliti indeksom od 71,08; dok privrede Zapadnog Balkana karakteriše slabije konkurencija u ovom sektoru, pa je prosečna vrednost indeksa 59,72. Veća razlika je prisutna i kod indikatora Obim tržišne dominacije gde iznosi više od 10 poena između zemalja Zapadnog Balkana i novijih članica Evropske unije.

---

¹ Bugarska, Hrvatska, Kipar, Češka, Estonija, Mađarska, Letonija, Litvanija, Malta, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija

Slika 3 Razlike stuba Tržište proizvoda između zemalja Zapadnog Balkana i novijih članica Evropske unije u 2019. godini

Izvor: autor na osnovu podataka WEF 2019.

Jasno je da zemlje Zapadnog Balkana imaju još dosta posla na putu unapređenja konkurentnosti Tržišta proizvoda kako na domaćem terenu, tako i u međunarodnim odnosima. Pozicioniranje ovih zemalja na listi Svetskog ekonomskog foruma nije značajno poljuljano u odnosu na rangiranje po ranijoj metodologiji. Svaki oblik narušavanja konkurencije u domaćoj ekonomiji uz važeći regulatorni okvir bitno utiču i na međunarodnu trgovinu. Pošto se podindikator Tržište dobara zapravo bavi uslovima za održavanje konkurencije na proizvodnom tržištu, ali i na uspostavljanje odnosa sa inostranstvom, značajno je navesti koje od kategorija imaju najviše potencijala za dalje unapređenje, a u okviru kojih su zemlje dostigle zadovoljavajuće rezultate. Naime, u poslednje vreme spoljna trgovina značajno doprinosi razvoju ekonomija Zapadnog Balkana i to tako što one postaju otvorenije za trgovinu.

Ukoliko izolujemo posmatranu grupu zemalja, možemo dodeljivanjem maksimalnoj vrednosti indikatora vrednost od 100, a ostalima odgovarajuće procentualno učešće, da dobijemo pokazatelje o rangiranju zemalja Zapadnog Balkana o stubu Tržište dobara i

otvorenosti ekonomije kroz učešće izvoza i uvoza u BDP-u i BDP-u per capita. Podaci su prikazani u narednoj tabeli. Iako najbolje rezultate u okviru indikatora Tržište dobara ostvaruje Hrvatska, može se primetiti iz podataka iz Tabele 4 da otvorenost ekonomije, merene kroz učešće uvoza i izvoza u BDP-u, ne prati ovaj pokazatelj. Naime, najveće učešće uvoza i izvoza u BDP-u ostvaruje Severna Makedonija od 138,83%; a za njom slede Srbija i Crna Gora sa procentom od 112,08% i 108,51% respektivno. U posmatranoj grupi zemalja Albanija i Bosna i Hercegovina imaju zbir uvoza i izvoza manji od BDP-a. Kada je reč o BDP-u per capita, izdvaja se Hrvatska sa iznosom od 14.936,10 dolara po stanovniku. Za njom slede Crna Gora i Srbija sa visinom BDP-a per capita od 7.411,84 i 8.908,94; dok su Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija i Albanija u značajnom zaostatku u odnosu na lidera u ovom regionu.

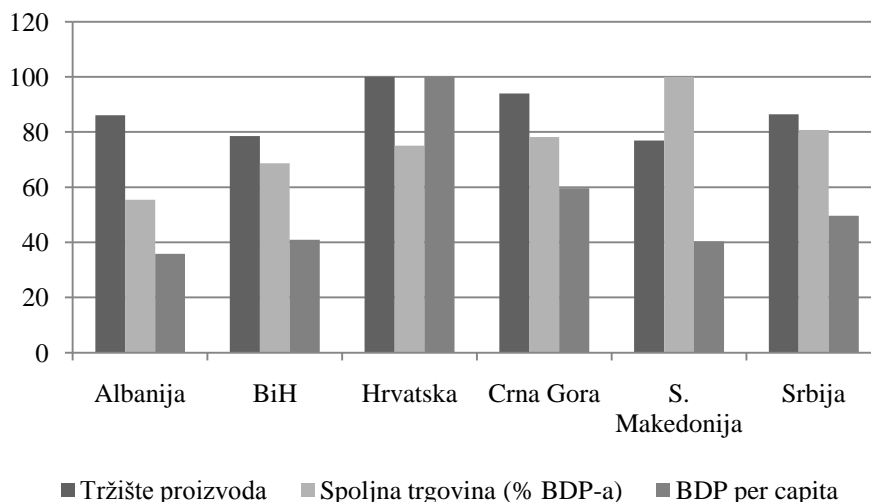
Tabela 4. Tržište dobara, otvorenost ekonomije i BDP per capita zemalja Zapadnog Balkana u 2019. godini

	<i>Tržište proizvoda</i>	<i>Indeks</i>	<i>Spoljna trgovina (% BDP-a)</i>	<i>Indeks</i>	<i>BDP per capita</i>	<i>Indeks</i>
Albanija	54.4	86.08	76.891	55.39	5353,25	35,84
BiH	49.6	78.48	95.259	68.62	6108,51	40,90
Hrvatska	63.2	100	104.171	75.04	14936,10	100
Crna Gora	59.4	93.99	108.512	78.16	8908,94	59,65
S. Makedonija	48.6	76.9	138.827	100	6022,22	40,32
Srbija	54.6	86.39	112.082	80.74	7411,84	49,62

Izvor: kalkulacija autora na osnovu podataka WEF, World Bank

Na Slici 4 su izdvojene vrednosti indeksa za grupu posmatranih zemalja. Vidimo da je Hrvatska lider u regionu za indeks Tržište dobara i BDP-per capita. BDP per capita kao pokazatelj ekonomske razvijenosti jedne ekonomije, najviši je, kao što je rečeno u Hrvatskoj, a zatim sledi i Crna Gora, dok je Srbija na trećem mestu regiona Zapadnog Balkana, a vrlo malu razliku u odnosu na rezultat Srbije beleži Albanija. Što se tiče otvorenosti ekonomije koja je ovde prikazana kroz učešće spoljne trgovine u BDP-u, vidi se da razlike između zemalja nisu drastične, mada sve zemlje imaju, osim Hrvatske, imaju indeks manji od 81. Najveće razlike su izražene u kategoriji BDP per capita gde najniži

indeks ima Albanija od 35,84. Nižu vrednost imaju Bosna i Hercegovina i Severna Makedonija sa vrednostima indeksa od 40,90 i 40,32. Vrednost indeksa veću od 50 ima jedino Crna Gora, ne računajući Hrvatsku koja je najuspešnija u regionu Zapadnog Balkana u 2019. godini po ovom pokazatelju.

Slika 4 Kretanje indeksa stuba Tržište proizvoda, učešća spoljne trgovine u BDP-u i BDP-a per capita za zemlje Zapadnog Balkana u 2019. godini.

Izvor: autor na osnovu podataka WEF 2019, World Bank

Povezanost Tržišta proizvoda i stupnja ekonomskog razvoja zemlje

Iako je navedeno da stepen razvoja ekonomije nije značajan faktor u poboljšanju konkurentne pozicije zemalja, jasno je da u pojedinim segmentima ekonomski razvoj može imati značajan uticaj ili pak može biti podstaknut nekim faktorima konkurentnosti. Naravno, zemlje na višem stupnju ekonomskog razvoja imaju i veći potencijal za razvoj i unapređenje pojedinih oblasti koje su značajne za konkurentnost privrede. U nastavku će biti ispitana povezanost između ekonomskog rasta zemalja i sedmog stuba Indeksa globalne konkurentnosti-Tržište dobara. U Tabeli 5. je dat opis indikatora Tržište dobara za

zemlje Zapadnog Balkana i novije članice Evropske unije s obzirom na to da smo videli na koji način postoje odstupanja između ove dve grupe zemalja. Prosečna vrednost indikatora Tržište proizvoda u 2019. godini je 56,72. Minimalna vrednost je 48,60 (Severna Makedonija) a maksimalna 63,20 (Hrvatska). Interesantno je to da se minimalna i maksimalna vrednost ovog pokazatelja vezuju za zemlje koje pripadaju regionu Zapadnog Balkana. Ako se posmatraju svi pokazatelji, najniža vrednost je prisutna kod distorzivnog efekta poreza i subvencija na konkurenciju i to za Slovačku. Najviše je ocenjen pokazatelj Carine sa vrednošću od 93, što je, kao što je već pomenuto, zajedničko za sve zemlje članice Evropske Unije s obzirom na to da one podležu jedinstvenom carinskom sistemu. Što se tiče indikatora Složenost carina maksimalna vrednost od 83,20 odnosi se na Srbiju. Prosečna vrednost indikatora Domaća konkurencija iznosi 52,37; a otvorenosti trgovine 59,96.

Tabela 5 Deskriptivna statistika za indikatore stuba Tržište proizvoda

	N	Min	Max	M	Std. D.
Tržište dobara	18	48.60	63.20	56.7167	4.21081
Domaća konkurencija	18	41.20	61.40	52.3722	6.92369
Distorzivni efekat poreza i subvencija na konkurenciju	18	25.00	59.90	43.6500	9.21477
Obim tržišne dominacije	18	32.00	61.80	46.0056	8.80471
Konkurencija u uslugama	18	54.00	77.80	67.6333	7.16708
Otvorenost trgovine	18	56.00	65.80	59.9556	2.72445
Preovladavanje necarinskih barijera	18	49.50	70.50	62.5056	6.02079
Carine	18	65.20	93.00	87.1500	10.10249
Složenost carina	18	31.60	83.20	43.0278	19.40760
Efikasnost carinjenja	18	33.70	60.50	47.0911	8.38852

Izvor: kalkulacija autora

Pošto podaci o otvorenosti ekonomije ne prate kretanje indeksa Tržište dobara ispitana je veza između pokazatelja ovog indeksa i BDP-a per capita. Pirsonov koeficijent korelacione analiza pokazuje da između ove dve kategorije postoji jaka pozitivna korelaciona veza koja je statistički značajna za zemlje Zapadnog Balkana tako da kada dođe

do promene u bruto domaćem proizvodu, indeks Tržište dobara se menja u istom smeru.

Tabela 5 Korelacija između stuba Tržište proizvoda i BDP per capita

	N	Min	Max	M	Std. D.
Tržište dobara	18	48.60	63.20	56.7167	4.21081
Domaća konkurencija	18	41.20	61.40	52.3722	6.92369
Distorzivni efekat poreza i subvencija na konkurenciju	18	25.00	59.90	43.6500	9.21477
Obim tržišne dominacije	18	32.00	61.80	46.0056	8.80471
Konkurencija u uslugama	18	54.00	77.80	67.6333	7.16708
Otvorenost trgovine	18	56.00	65.80	59.9556	2.72445
Preovladavanje necarinskih barijera	18	49.50	70.50	62.5056	6.02079
Carine	18	65.20	93.00	87.1500	10.10249
Složenost carina	18	31.60	83.20	43.0278	19.40760
Efikasnost carinjenja	18	33.70	60.50	47.0911	8.38852

Izvor: kalkulacija autora

Što se tiče prirode ove veze, trebalo bi primeniti regresionu analizu da bi bilo tačno precizirano koja varijabla je zavisna, a koja nezavisna i kolike su razmere uticaja jedne varijable na drugu.

Zaključak

Konkurentnost zemalja je uvek aktuelno pitanje koje se najčešće vezuje za spoljnu trgovinu. Polazna osnova rada je rangiranje zemalja po Indeksu globalne konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma. Promena metodologije izračunavanja ovog indeksa je doprinela tome da se više vrednuje uticaj primene informaciono-komunikacione tehnologije i njome bi trebalo da budu ublažene razlike između zemalja na različitom stupnju ekonomskog razvoja. Kao što se može zaključiti iz prezentiranih podataka, pokazatelji stuba Tržište dobara nisu na povoljnom nivou u zemljama Zapadnog Balkana. Postoje indikatori koji imaju prilično niske ocene, kao što su npr. Obim tržišne dominacije, Distorzivni efekat poreza i subvencija na konkurenciju, a u okviru pokazatelja koji se tiču međunarodne trgovine i Složenost carina. Jasno

je da postoji mnogo prostora za unapređenje uslova na domaćem tržištu, koji se odnosi najpre na obezbeđivanje slobodnije konkurencije na tržištima, ali i obezbeđivanje adekvatnih propisa i sprovođenje procedura vezanih za međunarodnu razmenu dobara. Indikator Konkurencija u uslugama je dobila nešto više ocene, iako postoji značajno zaostajanje u odnosu na novije članice Evropske unije. Radi se o rastućem sektoru u svim zemljama Zapadnog Balkana, međutim, problem predstavlja to što sektor usluga ne učestvuje u izvoznom potencijalu zemalja.

Korelaciona analiza je pokazala da postoji jaka veza između kretanja indeksa stuba Tržište dobara i bruto domaćeg proizvoda per capita, što upućuje na zaključak da unapređenje uslova konkurencije na domaćem tržištu, a posledično i odnosa sa drugim zemljama na međunarodnom tržištu, imaju veze sa stepenom ekonomskog razvoja zemalja Zapadnog Balkana. Naime, nova metodologija bi trebalo da olakša uporedivost podataka među zemljama među kojima postoje razlike u ekonomskoj razvijenosti, ali je jasno da razvijenije ekonomije imaju više potencijala za brže napredovanje u pojedinim kategorijama konkurentnosti.

Ograničenje istraživanja se ogleda u činjenici da su odabrani pokazatelji posmatrani samo u 2019. godini. Za detaljniju analizu bilo bi potrebno posmatrati duži vremenski period. Međutim, ova godina je odabrana upravo zbog različitosti u strukturi i načinu izračunavanja stubova i indeksa konkurentnosti između prethodne i nove metodologije. Buduća istraživanja bi mogla biti usmerena ka ispitivanju prirode veze između stuba Tržište dobara i bruto domaćeg proizvoda per capita, kao i uvođenju drugih varijabli koje su značajne za unapređenje tržišne konkurencije, a samim tim i konkurentnosti zemalja Zapadnog Balkana.

Zahvalnica

Rad je rezultat projekta broj III 41010, podržanog od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Reference

1. Altomonte, C., & Ottaviano, G. (2011). The role of international production sharing in EU productivity and competitiveness. У *EIB Papers* (Изд. 3/2011; EIB Papers). European Investment Bank, Economics Department. https://ideas.repec.org/p/ris/eibpap/2011_003.html
2. Drucker, P. F. (1969). *The age of discontinuity: Guidelines to our changing society*. Harper & Row.
3. Krugman, P. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, 73(2), 28–44.
4. OECD. (1992). *Technology and the economy: The key relationships*. Paris : OECD.
5. OECD. (2002). *Product Market Competition and Economic Performance*. OECD, Paris.
6. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, March–April 1990, 73–91.
7. Porter, M. E. (2008). *O konkurenciji*. Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju,.
8. Ricardo, D. (1821). *On the Principles of Political Economy and Taxation* (3rd изд.). McMaster University Archive for the History of Economic Thought. <https://EconPapers.repec.org/RePEc:hay:hetboo:ricardo1821>
9. Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, socialism, and democracy*. Harper & Brothers.
10. Schwab, K. (2018). *The Global Competitiveness Report 2018*. World Economic Forum.
11. Schwab, K. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. World Economic Forum.
12. Shleifer, A., & Vishny, R. (1997). A Survey of Corporate Governance. *Journal of Finance*, 52(2), 737–783.
13. Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations: Volume One*. London: printed for W. Strahan; and T. Cadell, 1776. <https://era.ed.ac.uk/handle/1842/1455>
14. Snowdon, B., & Stonehouse, G. (2006). Competitiveness in a Globalised World: Michael Porter on the Microeconomic Foundations of the Competitiveness of Nations, Regions, and Firms. *Journal of International Business Studies*, 37(2), 163–175.
15. Solow, R. M. (1957). Technical Change and the Aggregate

- Production Function. *The Review of Economics and Statistics*, 39(3), 312–320.
16. Tyson, L. D. (1992). *Who's Bashing Whom? Trade Conflict in High-Technology Industries* [Peterson Institute Press: All Books]. Peterson Institute for International Economics.
<https://econpapers.repec.org/bookchap/iieppress/86.htm>
  17. WEF. (2017). *The Global Competitiveness Report 2017-2018*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018/>
  18. www.weforum.org
  19. www.worldbank.org

PRODUCT MARKET COMPETITION AND NATIONAL COMPETITIVENESS OF THE WESTERN BALKAN COUNTRIES

The issue of competitiveness is attracting attention in conditions of increasing connection between countries in economic flows because every country has a goal to position itself as well as possible on the world stage. The Global Competitiveness Index by World Economic Forum covers all aspects of competitiveness, so under the influence of the fourth industrial revolution, it was necessary to make changes in its calculation to give certain factors, such as the application of information and communication technologies, appropriate importance. The Western Balkan countries are far behind in the competitiveness of the new EU member states. The subject of this paper is a comparative analysis of the competitiveness of the Western Balkan countries and an analysis of the Product market pillar in 2019. This pillar is important because it assesses competition in the domestic market and includes indicators related to competition at the international level. It can be a significant factor in the success of foreign trade. The paper also deals with the connection between the Product market pillar and the economic growth of countries measured by gross domestic product per capita.

Keywords: competitiveness, Product market, Global competitiveness Index 4.0, economic growth